

מוגנות המורה הרצויה במסגרת מדיניות התנהלות בכתה המקוונת

אברום רותם ועידית אבני, אפריל 2012

תקציר

יותר ויותר נתקל המורה המקוון באתגרים ארגוניים ופדגוגיים בכתות המקוונת 1:1 (לכל תלמיד התקן קצה אישי) כמו גם בכתות מקוונות חלקיות, במצבים בהם עליו להתמודד עם מלכודות וסבך חוקי, תקנוני ובירוקרטי, בו המורה נזקק למוגנות מהמערכת. המוגנות הקיימת אינה עונה כיום על הצרכים שמעמידה הסביבה הלימודית העדכנית, המפורטת לצורך כך במאמר זה בקצרה, שכוללת שלושה מרכיבי יסוד: התנהלות בסביבה טכנולוגית, תוכן, ושימוש במדיה מתווכת שהיא המדיה החברתית. במאמר זה אנו מביאים הצעה ל-7 סוגיות מרכזיות של המוגנות הנדרשת לאיש החינוך המקוון, ועקרונות למדיניות מערכתית של התנהלות והתנהגות בסביבה לימודית-ארגונית עדכנית.

המאמר נכתב במסגרת מיזם "מתקוונים לאתיקה", 2012
נשמח להערות בונות וגם לפרגון netiqwiki@gmail.com

א. אודות מוגנות נדרשת למורה המקוון

המורה המקוון פועל כיום (אמצע 2012) בסביבה חדשה, שעדיין לא הפכה לשגרה שוטפת בעשייה ובשיח החינוכי, ויחלפו עוד מספר שנים בה כתיב מקוונת 1:1 (כתיב בה לכל לומד ומלמד התקן קצה אישי הצמוד אליו - מחשב אישי/ מחשב-לוח נייד/אחר), תהיה מצויה בכל בית ספר, כמימוש חזון של חינוך עדכני בסביבות למידה אותנטיות לעידן הדיגיטלי.

יותר ויותר נתקל המורה המקוון באתגרים ארגוניים ופדגוגיים בכתות אלה, כמו גם בכתות מקוונות חלקית, בה הוא ממחיש ופועל עם עמדת מורה¹ בלבד המחוברת לרשת, והתלמידים פועלים במרחב מקוון כהמשך לשיעור מחוץ לכתה, בכתת המחשבים או מהבתים בדרך של שגרה. לא אחת אתגרים אלה מביאים את המורה למצבים בהם עליו להתמודד עם מלכודות וסבך חוקי, תקנוני ובירוקרטי, בו המורה נזקק למוגנות. ללא מוגנות זאת, הוא עלול למצוא עצמו בודד במערכה, או לפחות לחוש כך, נאבק במאבקים שאין לו את הידע הנדרש, התמיכה והגיבוי, שכן מדובר בשדה חדש של ההשלכות החברתיות-חוקיות של האינטרנט.

המסמך הנוכחי מתמקד דוקא במוגנות המורה המקוון, מאחר והוא הדמות הדומיננטית הפעילה והמפעילה את התלמידים בממשקי התהליכים החינוכיים עם הסביבה המקוונת. למרות שמדובר במערכת שלמה של האינטרס הציבורי (חברה), משרד החינוך (ממשל), רשות, בית הספר, סגל הוראה, תלמידים, הורים וקהילה, שכולם זקוקים למעשה למדיניות מכווניה ויצירת מוגנות הולמת למציאות החדשה, יש לזכור שהמורה הוא העומד מול התלמידים, ההורים, מורים אחרים ולעיתים אף גורמי חוץ בית-ספרים, והוא למעשה המפעיל היחיד כמעט, העומד בחזית העשייה וההפעלה עם החומרים וההפעלות שבמרחב המקוון והמדיה החברתית ושלה הכלים שמעמידה הטכנולוגיה, עם מירב הסיכונים והמלכודות הכרוכים בפעילויות אלה.

המוגנות הקיימת כיום

מטריית המוגנות המוצעת כיום, נעשית באמצעות ביות כללים ונהלים שהיו בחינוך של המאה ה-20, ועתה מנסים להתאימם למציאות ולכללי התנהלות חדשים. במציאות זו המורה משתמש בסביבות מקוונות שגבולותיהם עמומים, משתמש ומפיק תכנים באמצעים דיגיטליים, ומקיים אינטראקציה מתווכת במדיה חברתית. אחד המאפיינים המרכזיים של מורה המתנהל במציאות חדשה ועמומה, הוא הטלת אחריות גבוהה על שיקול דעת סביר וקבלת החלטות בהתאם להקשרים ולנסיבות נתונים, זאת על רקע סוגיות חדשות שעולות במהלך הפעילות, שדרכי ההתמודדות עמן אינן ברורות ומוגדרות מראש. המדיניות הנדרשת, והמוגנות הנגזרת ממנה, מבוססת על מערכת עקרונות, שמהם נגזרים כללים ותקנות. מערכת העקרונות מהווה מסגרת מוגנות של חוק ואתיקה לה נזקק המורה כעוגן לשיקול דעת מושכל בהתנהלותו המקוונת.

1 "עמדת מורה מקוון" – התקן קצה (מחשב כלשהו), חיבור לרשת (רצוי אלחוטי), מקרן ואמצעי החשכה

הצורך במוגנות על רקע אפקט מצנן

הצורך במערכת כללים חדשה זו, במסגרת מדיניות עדכנית, תגן על המורה כדי שיוכל לעשות את עבודתו נאמנה בביטחון ובוודאות, שאם לא כן, ללא מוגנות מספיקה, נהיה עדים לאפקט מצנן, מעין "ראש קטן", בה המורה נמנע מלהתנסות, מלהשתמש, מליישם, מליזום ולפתח את עבודתו בסביבה המקוונת. בכך הוא מחמיץ את ההזדמנות לגלות את האפשרויות הגלומות בחנוך עדכני, בפדגוגיה מתקדמת ובוחר להיות כבול לשיטות הישנות והמוכרות לו ולעשות את המינימום הכרוך בחדשנות, רק כדי לא למצוא עצמו במצבים בהם יזדקק למוגנות. למשל, הוא ימנע ככל האפשר מלהשתמש באינטראקציה בין תלמידים, ימנע מלהציע להם נגישות לחומרים דיגיטליים, ימנע משימוש בהמשותף, יגביל את הלמידה בסביבות מקוונות ייעודיות, יחשוש מהפקה דיגיטלית של תוצרי הלמידה והפצה באמצעות הרשת, יתלבט באשר ללמידה שיתופית בהסתמך על תקשורת עם הכתה וכיו"ב.

הצורך במוגנות הוא של כל המערכת

הצורך במוגנות אינו רק של המורה. גם מערכת החינוך בכלל, ובית הספר כארגון, נדרשים להגן על עצמם בפני תפקוד לקוי של עובדיו בסביבת הוראה-למידה חדשה בכתה מקוונת, במציאות בה ההתנהלות ברשת מחברת בין הנהלה, סגל-הוראה, לומדים, הורים וקהילה. המלכודות בהם ניתן ליפול ולפעול באופן לא הולם בסביבה כזאת הן רבות, כולל הפרת חוקים מבלי משים, ללא הידע הנדרש לשם כך, כמו הפרת חוקי זכות יוצרים וחוק פרטיות למשל, שעלולות להעמיד את המורה, בית הספר, ומשרד החינוך, בפני אתגרים משפטיים לא פשוטים, אך מיותרים, כי עם הסדרה, פרסום והלאת מודעות של מדיניות הולמת, ניתן למנוע את מרביתם בעודם באיבם. זאת תוך יצירת תרבות ארגונית בה מופנמת מדיניות הסדרה של התנהלות עובדים ברשת בכל הרבדים, בהלימה לתפקוד של כל אחד מקהלי היעד שהם: מפקח, מנהל, מורה, תלמיד, הורה, איש רשות, ואף אזרח שבא במגע כלשהו עם בית הספר או עם אחד מקהלי היעד שלו.

הסדרת נהלים שיאפשרו מוגנות זו, היא חלק ממרכיבי האתיקה האישית והחברתית, שמטרתה היא לשרת את החברה כולה. אלה יהוו גם מקור לשם הדגמה להטמעת התנהלות ראויה בקרב התלמידים.

אודות כללי המדיניות שמהם נגזרים כללי המוגנות המוצעים כאן

הכללים המוצעים כאן בהמשך, משקפים משימה מורכבת מאד של מערכת מדיניות, שיש לבנותה בשלבים, בהם יש לערב מספר גופים משדה הארגון החינוכי, הפדגוגי, מהשדה הייעוצי, וגופים חיצוניים כמו משדה המשפט ועוד. מטבע מדיניות שכזו, כללים אלה עשויים להשתנות על רצף הזמן, מפאת שינוי תפיסות ארגוניות-חברתיות, תובנות פדגוגיות, התפתחויות טכנולוגיות וכד', ובכל מקרה עליהם להיעשות מתוך דיאלוג והסכמה עם קהלי היעד להם הם מיועדים.

המוגנות המוצעת למורה בפרט, איננה הרמטית, ותמיד ימצאו מקרים ומצבים, שלא ניתן למנוע², ומכאן גם הצורך בשינוי ועדכון המדיניות מעת לעת.

יש להדגיש כי מוגנות המורה איננה מובנת מאליה ופרושה כמטרית מגן בכל תנאי. תנאי הכרחי להפעלתה הוא שהמורה יכיר את מדיניות המוגנות, ישמור עליה ולעולם לא יפעל בניגוד אליה מתוך הנחה שהמוגנות תפעל בכל מקרה. לכן יפעל המורה תמיד מתוך מודעות ויפעיל שיקול דעת נבון ומקצועי, שאינו מונע רק מהכתוב בנוהל אלא מהבנת עקרונותיו, נגזרותיו והשלכותיו.

ב. הסביבה הלימודית העדכנית

לשם הבנת דרכי המוגנות הנדרשות, להלן תאור קצר של הסביבה הלימודית העדכנית בה צפוי להימצא כל מורה בעתיד הלא רחוק, שממנו נגזרים עקרונות המדיניות הנדרשת, ומטרית המוגנות על הפעילות השוטפת של המורה המקוון בסביבה זו.

מגמות שילוב סביבות הלמידה העדכניות בחינוך, שהיו עד לפני זמן לא רב חזון, ממומשות אחת לאחת בכתה מקוונת, המכונה כתה 1:1, בה לכל לומד התקן קצה אישי (מחשב/ מחשב-לוח ("טאבלט") / אחר) כמו גם התקן למורה, באמצעותם מתנהלים תהליכי ההוראה-למידה וארגון הלמידה³.

בכתה המקוונת מתעמעמים הגבולות המפרידים בין התנהלות "לימודית/חינוכית" לבין התנהלות אישית-שאינה לימודית; בין מרחב ציבורי פתוח לבין מרחב כותני ואישי סגור. ההתנהלות החינוכית והאישית מהווים הוויה אחת, בסביבה אינטגרלית אחת, המלווה את הלומד לאורך היממה, בו החינוך והטכנולוגיה הופכים למקשה אחת בלתי ניתנת להפרדה, ותהליכי הלמידה החדשים מתאפשרים אודות לטכנולוגיה, שלא ניתן יותר להפריד אותה מהם: הוויה חברתית שהיא למידת חקר והבניית ידע שיתופית המושגת על נגישות למידע נגיש ורציף, ותקשורת שוטפת לאורך כל שעות היממה. זאת בשונה מבית הספר המסורתי, בו הלמידה בכתה עם המורה נעשית רק בין כתלי בית הספר, והטכנולוגיה משרתת את הלמידה כ"כלי", "אמצעי" או "שירות" לצד הפדגוגיה.

כבר היום (מחצית ראשונה של 2012), יותר ויותר מהכתות הופכות לכתות מקוונות. אמנם מרביתן עדיין אינן 1:1, אלא כתות מקוונות חלקיות⁴. כבר עתה, גם בפעילות בכתות מקוונות חלקיות אלה,

2 למשל, הורה הפוגע במורה מסוים או בבית ספר על ידי פרסום ציבורי ברשת החברתית באופן שלא ניתן להפעיל באופן מעשי את חוק לשון הרע, או תיוג של תמונה של מורה שהועלתה על ידי אחר, בניגוד לרצונו, והפצתה ברשת החברתית עם הערות מצטברות, שלא ניתן לשלוט בהן.

3 אבני ע. ורותם א. (2011) רנסנס האתיקה והאמון בלמידה הדיגיטאלית: הכתה נוכחת במחשב הלוח ("iPad") של התלמיד, מיזם [מתקוונים לאתיקה](#)

4 כתות מקוונות חלקיות: כתות בהן יש עמדת מורה מקוון, ייתכן גם לוח אינטראקטיבי, אך אין עדיין התקני קצה לתלמידים, ואת הפעילות הנדרשת במרחב מקוון הם מבצעים מחוץ לגבולות הכתה הפיסית (בדרך כלל מהבית, או מכתת המחשבים שבבית הספר במסגרת זמן אחרת)

עומד המורה יותר ויותר מול סוגיות אתיקה וצורך במוגנות, להן הוא נדרש, במיוחד אם הוא מתנסה בשירותי הוראה למידה שיתופיים בכלל ומדיה חברתית בפרט, ועליהן כבר עמדנו מאז 2010 ואילך⁵.

שלישיית מרכיבי התנהלות המורה המקוון: סביבה טכנולוגית, תוכן ומדיה מתווכת.
הכתה המקוונת בה מיושם "חינוך המאה ה-21" מנהלת על ידי המורה המקוון, המיישם בה את ההוראה וההנחיה באמצעות תהליכי הפדגוגיה שעקרונותיהם מבוססים מקדמת דנה. החידוש המהותי מתמצה בשימוש באמצעים הטכנולוגיים, המאפשרים התמקדות בהיקף רחב לכלל הלומדים, כמו גם מענה לפרט, ובישום העקרונות הפדגוגיים המיטביים של הבניית ידע, המכוננים ומותאמים אל העצמה אישית באמצעות הבנייה שיתופית-חברתית. פעילות המורה המקוון, המנהל את ההוראה-למידה באמצעים טכנולוגיים, מאופיינת ב-3 מרכיבים מרכזיים הכרוכים זה בזה: **התנהלות בסביבה טכנולוגית, תוכן, ומדיה מתווכת.** הטכנולוגיה משובצת בכל אחד ממרכיבים אלה, ומרכיבים אלה קשורים קשר ישיר בסוגיות המרכיבות את מכלול המוגנות הדרושה למורה המקוון.

התנהלות מורה מקוון

בכיתה המקוונת, הצמודה לכל לומד בכל אשר ילך באמצעות התקן הקצה, קיימים מרחבים ציבוריים ומרחבים אישיים, מרחבי עבודה פתוחים ומרחבים סגורים, שלכל אחד מהם נגזרת התייחסות אחרת של כללי התנהלות ומוגנות כמפורט להלן:

5 - רותם א. ואבני ע. (2010) [המורה במלכודת הרשת החברתית – מורה או חבר?](#), מיזם [מתקוונים לאתיקה](#)
- אבני ע. ורותם א. (2010) [נוהל שימוש ברשת חברתית בבתי הספר](#), מיזם [מתקוונים לאתיקה](#)
- רותם א. ואבני ע. (2012). [הפייסבוק 2102 בחינוך "לחשב מסלול מחדש"](#), מיזם [מתקוונים לאתיקה](#)

1. התנהלות בסביבה טכנולוגית – מגוון תהליכי הלמידה והמאפשרים הטכנולוגיים שלהם, להם

נדרש המורה המקוון לנהל את ההוראה והלמידה בכתה המקוונת:

- התנהלות בפלטפורמה מקוונת, כמו אתר בית ספר או מרחב מקוון, שניתן לצקת בו תוכן לימודי-ארגוני וליישם עמו פעילות לימודית בכתה או בבית.
- הוראה למידה מקוונת במודלים שונים במהלך שיעור פסי בכתה, החל משיעור פרונטאלי עם עמדת מורה מקוון ולו"א, עד למידה אקטיבית אישית/ קבוצתית של תלמידים המצויידים עם התקן קצה אישי שהמשכה גם לאחר סיום השיעור בכיתה.
- שילוב בהוראה ובלמידה של כלים ויישומים ממוחשבים ומקוונים המאפשרים עיבוד, הפקה, ייצוג, הצגה של נתונים ומידע,
- למידה שיתופית בכלים ויישומים שיתופיים ועד לסביבות למידה שיתופיות במדיה חברתית.
- שימוש מושכל במערכת לניהול למידה, כמעטפת למגוון מרכיבי למידה, לשם ניהולם ולשם בקרה.

2. תוכן: חומרי הוראה-למידה ואמצעים דיגיטאליים – מגוון החומרים הדיגיטאליים שמחליפים

בהדרגה את חומרי הלמידה בכל פורמט אחר, שילוו מעתה ואילך את המורה והתלמיד בכל אשר ילך בהתקן הקצה האישי שלו, וייתרו את הצורך בילקוט, ספרים, מחברות וכלי הכתיבה הפיסיים.

החומרים הדיגיטאליים מחולקים ל- 4 קבוצות עיקריות, שמהן נגזר שימוש וצרכי מוגנות שונים:

- **קבוצה ראשונה – סביבות מקוונות ללמידה, הוראה והערכה**
סביבה מקוונת ללמידה, הוראה והערכה היא כל מרחב מקוון המכיל מידע ומאגר חומרי לימוד, יחידות לימוד ופעילויות מתוקשבות ומשימות הערכה, המוצעים ללומד באתר ברשת האינטרנט. המידע הלימודי מיוצג במדיות דיגיטאליות שונות בנושא התוכן הרלוונטי ומזמן רמות שונות ומגוון דרכים של למידה. ניתן למצוא בו המחשה המונגשת ללומד פסיבי, כמו גם פעילות בו נדרש הלומד להיות אקטיבי ומעורב, ואף לאתר בעצמו מידע עדכני ברשת. סביבה שכזו יכולה לכלול גם מרחב למידה לנושא ייעודי ממוקד וסגור כ-"לומדה", שבנסיונות מסוימות ניתן להפעילה כעומדת בפני עצמה בהתקני הקצה האישיים של הלומדים, או אלה העומדים לרשותם בכתה שבבית הספר גם ללא חיבור לרשת.

- **קבוצה שנייה - ספר דיגיטאלי ("ספר אלקטרוני")**
ספר דיגיטאלי מבוסס על תוכן סביב נושא מוגדר, המוגש לקורא בפורמט דיגיטלי, שניתן לעיין בו בהתקן קצה ייעודי לשם כך, או בהתקן קצה כללי, שהותאם באמצעות יישום (אפליקציה) ייעודי לקריאה ושימוש בספר הדיגיטאלי.
מבחינים ב- 3 סוגים של "ספר דיגיטאלי":

- (1) סוג בסיסי: ספר שצולם לפורמט דיגיטאלי, וניתן לעיון על התקן מחשבי, כתחליף לספר של כריכה ודפי ניר. פרט לחיסכון בנייר, אין בו כל ערך מוסף פדגוגי על שימוש בספר רגיל.
- (2) סוג ביניים שהופך לסוג הנפוץ של "ספר דיגיטאלי": אפשר מניפולציות בדרגת מורכבות משתנה מספר לספר על הטקסט, כמו תוכן עניינים עם מילים חמות (הפניות- "Links", "Hyperlinks"), מילים חמות בטקסט המובילות לפירושים והרחבות שונות כמו ויזואלית, סרטונים, קבצי שמע וכד'. בנוסף אפשר הוספת הערות אישיות של הקורא בגוף הטקסט, סימניות בתוך הדפים, ואף העתקת פסקאות ממנו למסמך דיגיטאלי חיצוני. דגם משוכלל יותר מאפשר שיתוף מסוים עם חברים לקריאה בסימונים ובהערות.
- (3) סוג מתקדם: דגם (2) המשולב בסביבת למידה סביב הנושא הלימודי שעוסק בו הספר. הסביבה כוללת אינטראקציה לימודית של הלומד עם החומר לשם תרגול בפעילות יחידנית או אף שיתופית, וכוללת משוב אוטומטי על הישגי הלומד, או אף מעורבות מורה. למעשה סוג זה של ספר דיגיטאלי הופך לסביבת למידה בדרגות מורכבות שונים.

• קבוצה שלישית - חומרי עזר דיגיטאליים

מידע מקוון, עזרים ואמצעים מקוונים במגוון מדיות דיגיטאליות, שהנגישות להן באמצעות רשת האינטרנט, כשהמאפיין העיקרי שלהם הוא שאין בו פעילויות למידה מובנות, אלא מידע שעשוי לתרום לשם הרחבה והעמקה פדגוגיים בצורת סרטונים, מילונים מקוונים, אנציקלופדיות, מאגרי מידע ייעודיים בנושאים מוגדרים, משחקים חינוכיים, מאגרי תמונות, מפות, כתבים, אטלסים, קטלוגים, מוזיאונים, עיתונים מקוונים ועוד.

• קבוצה רביעית - יישומים (אפליקציות) חינוכיים

הקבוצה הרביעית של חומר ואמצעים דיגיטאליים הם מגוון יישומים (המוכרים יותר כ"אפליקציות") לצרכי הוראה, למידה והתנהלות חברתית בהקשר חינוכי המוצעים ברשת האינטרנט להפעלה בהתקני הקצה של המורה או התלמיד. היישומים הנם תוכנות ייעודיות למטרה מסוימת שהותאמו אליה במיוחד, הן מורדות ישירות להתקני הקצה, לאחר שנבחרו באופן פרטני-אישי או בהנחיית המורה. ניתן למצוא מגוון אינסופי של יישומים תמורת תשלום או בחינם גם בחינור⁶. היישומים מתעדכנים ומידי יום מתווספים יישומים חדשים, אלה מתעדכנים גם בהתאם לדגמים החדשים של התקני הקצה, כולל הטלפונים החכמים, וכי'ב. למעשה ניתן לראות ביישומים כתרומת ההמון – לאו דוקא חברות או גופים מסחריים - כמענה לאינסוף צרכים מקומיים גם בשדה החינוך, וזו היא המהפכה הטכנולוגית האמתית, כשעל בסיס החומרה הניתנת כיום להשגה בעלות נמוכה יחסית, מועלים יישומים שמפתח הציבור באופן כמעט

6 דוגמאות ליישומים חינוך: יישום פשוט כמו שעון כסטופר, יישום גדול של שיטוט בין מוזיאונים חשובים לטבע, ירחונים/ עלונים פופולריים בנושאים שונים, ארגון יומני רשת (בלוגים), נגישות לפוסטים חשובים במדיה החברתית הכתתית, וגם יישומים לאמצעי העזר בכתה כמו טיפול ייחודי בל"א (יישום ייחודי ללוח אינטראקטיבי מסוים), אמצעי הצבעה והמחשה בכתה, ריכוז יישומים בנושא חינוכי, ועוד ועוד...

פונטני – תהליך המוכר בשם "חכמת ההמון"⁷ - מאפיין מרכזי של העידן הדיגיטאלי של המאה ה-21.

3. מדיה מתווכת בין חברי הכתה המקוונת

החידוש המשמעותי בתפיסת הכתה המקוונת הנו המדיה המתווכת שהיא המדיה החברתית. הראנו למעלה, שמהות הכתה המקוונת הפכה מהכתה המוכרת לכתה בה הפך החברתי תופס מקום משמעותי גם בהיבטים של למידה, בתהליכי חקר והבניית ידע שיתופית המשתתפים על נגישות למידע נגיש ורציף, ותקשורת שוטפת לאורך כל שעות היממה באמצעות התקני הקצה שבידי הלומדים. לשם כך יש צורך **במדיה מתווכת** המאגדת את ההוויה האישית של כל לומד עם ההוויה הקבוצתית של הקבוצה הלומדת.

לכאורה, כל מערכת לניהול במרחב מקוון יכולה לשמש לצורך זה, וכך גם נהוג לחשוב, ולהסתפק באתר בית ספר, או בפלטפורמה לניהול למידה למשל. אך האינטנסיביות של האינטראקציה בין כל חברי הכתה על בסיס אישי וקבוצתי, התרחשותה בכל מקום וזמן, התיעוד שלה, מגוון האפשרויות הנלוות אלה ויכולת ההתייחסות והתגובה, הופכים את הרשת החברתית לכלי השיתופי המתאים ביותר למשימה זו. כל עדכון של המורה או של תלמיד, מופיע מיד בקרב כל חברי הכתה, מיד עם פרסומה, ללא כל צורך "להיכנס" במיוחד למרחב הכתתי הייעודי או האישי (דוא"ל וכד') כדי לבדוק עדכונים. אף מדיה אחרת, משוכללת ככל שתהיה, אינה נותנת פתרון כה פשוט ומידי לצרכים אלה, כמו המדיה החברתית המצויה בידי כל הלומדים ממילא ומהווה חלק משגרת יומם השוטפת.

השימוש במדיה חברתית כמדיה מתווכת בין תלמידי הכתה והמורה, מגדירים מחדש את המושג כתה, **לכתה חברתית**, כשהמדיה החברתית היא המדיה המתווכת ולמעשה היא המאפשרת בפועל חברות משמעותי שכזה. מתוך מושג זה ניתן להשתית בסיס מוצק וקונקרטי להגדרות ואפיונים חדשים של שיטות ההוראה-למידה המושתתות על הבניית ידע שיתופי, שיטות בקרה והערכה של החינוך, ועל הגדרה מחודשת של תפקדי המורה ומקומו בכתה המקוונת כמנהיג חינוכי לבוגר מערכת "חינוך המאה ה-21".

⁷ **"חכמת ההמון"** - מידע הנבנה על ידי "ההמון" באופן שיתופי, ולא דוקא על ידי גופים המתמחים בו. דבר זה מתאפשר בקנה מידה עצום בכל הבט וממד, רק הודות לטכנולוגית השיתוף המקוונת שהתפתחה לכדי יישום ומימוש פשוט יחסית בעשור הראשון של המאה ה-21 כמו הוויקי יומני הרשת (בלוג) ובשלהי העשור הראשון - הרשת החברתית. המושג "חכמת ההמון" הוטבע בשיח הציבורי בספר "חוכמת ההמון", [The wisdom of the crowds](#) בו הראה ג'ימס סורוייקי כי כאשר נותנים לקבוצות גדולות של אנשים לנסות להעריך מדד או לתת תשובה לסוגיה כלשהי, מסתבר שהתוצאה קרובה מאד לתוצאה האמיתית. מצד שני ישנה סכנה לדבקות גדולה מדי במושג זה, בו דבקים (מדי) למושג זה, הרואים בו חזות הכל, מבטלים בהניף יד התמחות והתמקצעות של אליטות מקצועיות, ומכאן הסכנה להידרדרות, שטחיות ובורות בשם "ההמון" - הדרך קצרה מאד, כולל דמיונות שווא אודות מערכת חינוך, בו הלמידה נעשית רק כלמידה עצמית בין המון לומדים ברשת, ללא הכוונה מקצועית של מורים.

ג. סוגיות מרכזיות במוגנות המורה המקוון בכתה המקוונת

הנחת היסוד העומדת בבסיס הסוגיות המרכזיות המגדירות את המוגנות של המורה המקוון, היא שהמורה נהנה מהמוגנות המובטחת לו בכל מעשיו במסגרת עבודתו, בתנאי שהוא עומד בתנאים שלשמם נקבעה המדיניות. כלומר, אין מוגנות אוטומטית לכל מקרה, אלא אם המורה אכן עמד בתנאים שהמדיניות הכתיבה. הרי לא יעלה על הדעת למשל, שהמורה יעבור על חוק זכות יוצרים ביוצא, והוא יזכה למוגנות מטעם המערכת, או שהוא ישתלח ויעלוב בתלמיד או בהורה במסר מקוון, ויצפה שבית הספר יעמוד לצידו. לשם כך הסוגיות המרכזיות שזורות בהתוויית מדיניות ברורה של התנהלות במרחב מקוון, על היבטיו השונים, בהקשר של הכתה המקוונת, ואחריות המערכת, בית הספר והמורה היא להטמיע אותה, ולעמוד על עקרונותיה ודרישותיה כמפורט להלן.

(1) שותפות אחריות המורה עם אחריות בית הספר ומערכת החינוך

במורכבות סוגיית המוגנות, נדרשת התגייסות כל המעורבים המרכזיים, בהקשר לתפקידים בהיררכיית מתן המוגנות והאחריות עליה. ייחודיות המורה מתאפיינת בכך שעצם האינטראקציה עם הלומדים, החומר הדיגיטאלי והכלים המקוונים מעמידים אותו בראש ההיחשפות למצבים הדורשים מוגנות. לשם התנהלות חינוכית פתוחה, חופשית ושקולה המורה חייב להיות מודע למדיניות ולחוש את השותפות והגיבוי המלא בנשיאה בנטל האחריות עם בית הספר ומערכת החינוך, למקרה בו תעלה בעיה כלשהי.

במדיניות הנבנית לצורך כך, יש צורך אם כן, למצוא את הגדרת הזיקה בין אחריות המורה שהפר חוק או תקנה בעצם הפעילות שלו, לבין ההגנה המשפטית המובנית שהוא מקבל ממשד החינוך מעצם הגדרת תפקידו כעובד הוראה הזכאי למוגנות.

הדינמיות של השימוש בהוראה-למידה בכתה ומחוץ לכתה מול קבוצת לומדים במרחב מקוון, עלולה לפגוש את האפשרות של הפרות חוקים הקשורים בכך, בייחוד אם המורה משתמש בחומרים ומידע זמינים ברשת, יוצר אינטראקציה יום-יומית עם תלמידיו, מעלה הודעות ומידע בדרך של שגרה, וכיוצא באלה. על המורה המקוון לדעת שהוא מוגן משפטית מהפרות העלולות לצוץ בעצם מעשים אלה שנעשו שלא בזדון אלא בכוונה חינוכית, מה מסגרת הגנה זו, באילו תנאים, מה האחריות שלוקח על עצמו בית הספר ומשרד החינוך.

בהיעדר קביעות מוסמכות ומדיניות ברורה, מצוי כיום המורה שעוסק בכך, באי וודאות, בלבול, ומקבל מסרים סותרים בקשר למוגנות שיזכה אם וכאשר יזדקק לה.

לשם כך יש להבהיר את אחריות מערכת החינוך ובית הספר והמוגנות שהם מעניקים למורה, לצד התנאים שיש לקיים לשם כך מצד המורה.

מדיניות המסדירה בין השאר את מוגנות המורה, הינה מערכת שלמה, שקהל היעד שלה מודע למדיניות ולכלליה. למערכת זו אחראים מערכת החינוך, בית הספר והמורה כמפורט להלן, ומתייחסת גם לתלמידים, הורים ואחרים:

• **מערכת החינוך:** חובת ואחריות מערכת החינוך:

- מדיניות התנהלות חינוכית במרחב מקוון, של כללים והבניית פעילות סדורה ברשת בגבולות המשתרעים מעבר לגבולות הזמן והמרחב הרשמיים של הפעילות החינוכית בבית הספר, בכתה, ובהתנהלות של כלל קהלי היעד של המערכת.
- לשם כך יש לפנות גם אל הרשות המחוקקת, לעדכן וליזום חקיקת חוקים בהתאם לצורך, שיתמכו ויתנו מענה הולם גם לצרכי המגזר החינוכי.
- בהמשך, האחריות של מערכת החינוך היא הטמעת וחלחול המדיניות והכללים מהרמה המערכתית, הנוגעים לכלל ציבור בתי הספר, אל המנהלים, המורים והתלמידים.

• **בית הספר:** חובת ואחריות בית הספר:

- ליזום ולהתאים את המדיניות הניאותה למציאות בה חלק מהפעילות החינוכית מתנהלת גם ברשת, בהלימה למדיניות מערכת החינוך הארצית
- ליצור מנגנון הטמעה והפנמה בקרב קהל היעד בתוך בית הספר, שהם ההנהלה, צוות בית הספר, התלמידים וההורים.
- ליצור מערכת סנקציות ומערכת אכיפה הולמת על אלה שעברו על כללי המדיניות והכללים. שאם לא כן, לא ניתן ליישם מדיניות מוגנות ללא אכיפה, כולל סנקציות קבועות מראש למקרה הצורך.
- ליידע את התלמיד ואת ההורים במרכיבי המדיניות של המוסד ושל משרד החינוך, הקשורים אליהם בדגש על נהלי אינטראקציה עם סגל בית הספר, עדכון מידע, ערוצי תקשורת, הגדרת סמכויות בעלי התפקידים בבית הספר כלפי ההורה והתלמיד וכיוב'.

• **המורה:** חובת ואחריות המורה:

- ליישם באופן עקבי ושוטף בדרך של שגרה, את המדיניות, הנהלים והכללים שנקבעו ויושמו מראש כדי שניתן יהיה ליישם כהלכה את המוגנות הקבועה במדיניות זו.
- המורה הנו הזרוע המבצעת בהטמעת מדיניות בית הספר בקרב התלמידים וההורים.
- על המורה להבטיח בקיאות והתמצאות במידע הנדרש כדי לבצע כהלכה ובאופן הולם את מדיניות ההתנהלות החינוכית והארגונית ברשת

- בנוסף חלה על המורה אחריות לוודא שהתלמידים אכן עומדים בכללי מדיניות בית הספר, וכל הפרה שלהם על ידם זוכה לתגובה ניאותה מצד בית הספר, בהתאם לכללי מדיניות משרד החינוך.⁸

(2) מסגרת כללי התנהלות והתנהגות הולמת של מורה ברשת

א. **התנהלות ראוייה של איש חינוך:** שורשי הסוגיה של "התנהלות הולמת של איש חינוך" ניתן למצוא לאורך כל ההיסטוריה של החינוך. קונקרטי יש לכך הדים בהגדרות שמלווים בתי משפט אמריקאים, על פי פסקי דין מכוננים, של מה היא התנהגות הולמת מצופה מאיש חינוך בכלל, שהם תשתית למסגרת כזאת.⁹ המדיניות הדרושה היא, השלכת התובנות הקיימות בשדה המשפט ובתקנות ונהלים, אודות התנהגותו הראוייה של המורה, כאזרח, כאיש חינוך וכמורה בכתה, ביחסי פנים אל פנים עם התלמיד במסגרת גבולות הכיתה ובית הספר, אל המתרחש במרחב המקוון, בסוגיות שלא היו מוכרות קודם לכן.

ב. **כללי הנחיה וניהול מרחבים מקוונים:** לצד כללי התנהגות ראוייה, פעילות המורה כוללת גם הנחיה ופעילות שוטפת במרחב בו הוא מנהל את ההוראה-והלמידה. הנחיה זו מתמקדת בניהול המידע במרחבים המקוונים במגוון גדול של אפשרויות ופרמטרים שמאפיין את המוגנות הנדרשת למורה הפעיל. למשל, פומביות המרחב, אופי הפרטים והנתונים המועלים ומפורסמים בהם; אופי האינטראקציה, קהל היעד, שימוש והעלאת חומרים שחיבר בעצמו למרחב מקוון; אופן השימוש בחומרים דיגיטאליים, וכיזום פעילויות של תלמידים. בכל אלה עלולות לצוץ מגוון רב של מלכודות והפרות שונות באופן לא מודע ובשוגג, שהסדרה נכונה מראש, עשויה למנוע את חלקן הניכר.

8 למשל, על פי חוזר מנכ"ל בנושא **קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך ומדיניות המוסד וכיו"ב**.

9 אחד הקריטריונים הידועים בעולם המשפט האמריקאי הנו "**מבחן מוריסון**" שפותח על סמך פסק דין מפתח, על פיו בודק בית המשפט האם התנהגות של איש חינוך הייתה ראוייה. נראה שיש לפתח על פי דגם זה משהו דומה גם למורה מקוון הפועל ברשת מול תלמידיו.

[Morrison v. State Board of Education. SUPREME COURT OF CALIFORNIA L. A. No. 29632. November 20, 1969.](#)

תרגום לעיקרי המונח לעברית ראו רותם א. ואבני ע. (2010) [המורה במלכודת הרשת החברתית – מורה או חבר?](#) עמ' 12 "מבחן מוריסון"

(3) הגדרת גבולות אחריות המורה המקוון על התלמיד

גבולות האחריות של המורה המקוון על התלמיד זקוקים בדחיפות להגדרה עדכנית.

א. **גבולות אחריות המורה ומחויבותו על רווחת התלמיד:** גבולות הכתה המקוונת אינם מסתיימות בגבולות הפיסיים של בית הספר, לא במרחב ולא בזמן. הכתה המקוונת בה מיושם "חינוך המאה ה-21", בה התלמיד הולך עם הכתה, לכל מקום, בכל זמן משעות היממה באמצעות התקן הקצה האישי, איננה נשארת הכתה הפיסית המסורתית. לשם כך יש להגדיר את גבולות האחריות של המורה, גם אם התלמיד "מצוי" בעקרון "בקשר עין" כלשהו עם המורה לאורך שעות היממה. מתעוררות כאן שאלות כבודות משקל אודות מסגרת הזמן והמקום בו חלה האחריות של המורה על התלמיד, מידת המחויבות המקצועית או זו הרצויה של המורה, בחייו הפרטיים של התלמיד, בכל הקשור לרווחת התלמיד לשלמו, או לשלום אחרים הקשורים ישירות למעשיו.

מעבר לתחושת השליחות החינוכית, מדובר על מידת האחריות המשפטית שלו על התלמידים מחוץ לכתלי בית הספר, במרחב המקוון, על אחת כמה וכמה אם הוא צופה בעצמו, או שומע מחברים של התלמיד על עניין כלשהו בחייו הפרטיים שעלול לסכן את רווחתו, גם ללא הקשר לימודי, כמו עניין הקשור לסיכון ישיר לבריאותו, פגיעה באחר וכ'וב.

ב. **אחריות המורה על פעילות לא נאותה של התלמיד בהתקן הקצה האישי:** יש להגדיר את מידת הזיקה בין מסגרת השיעור או הפעילות בה היא מתרחשת, שהיא באחריות המורה/ בית הספר, לבין שימוש לא נאות שנעשה בידי התלמיד בהתקן הקצה האישי שלו. לצד זה יש להגדיר את ההבחנה בין האחריות החינוכית להנחות את התלמידים להתנהלות ראויה במרחב המקוון לבין אחריות המורה על מעשים לא נאותים של התלמידים שנעשו למרות ההנחיות שניתנו להם. למשל, כיום ישנה מוגנות למורה בכל הקשור לפעילות כתתית, כמו בטיולים. אמנם המורה או רכז הבטחון בבית הספר אחראי על הטיול, על ההכנה והתאומים עם כל הגורמים, ההסברה על התנהלות נכונה ובטוחה בטיול, אך הוא מוגן בפני אחריות על תוצאות מעשים לא ראויים של תלמידים שנעשים במסגרת הטיול, שנעשו שלא בידיעתו ו/או במודעות מלאה בניגוד מפורש להוראותיו. ברוח זו יש להרחיב מושגי מוגנות אלו גם אל כתה מקוונת, בה לכל תלמיד יש התקן קצה אישי המחובר לרשת, בו הוא יכול לעשות כטוב בעיניו, ללא כל יכולת של השגחת המורה, גם אם המעשה נעשה במסגרת פעילות חינוכית כלשהי, שהיתה באחריות וביוזמת המורה.

ג. **האקלים הכתתי:** הגדרה חדשה של גבולות אחריות, מחדדת למעשה סוגיה רחבה חינוכית, והיא מידת מעורבות המורה באקלים הכתתי. האקלים הכתתי, איננו נושא תיאורטי ברמה ערכית, שיש לדבר עליו בכתה כחלק מתכנית הלימודים בנושא החברתי-ערכי, אלא הוויה דינמית ומתפתחת בהנהגת המורה, אך בשיתוף מלא של התלמידים. הגדרה חדשה עדכנית של הגבולות, תעניק בידי המורה אפשרות בה ימצא המחנך באופן האוטנטי והרלוונטי ביותר להיות במרכז האקלים האמיתי

של הכתה, קרי: להיות במדיה החברתית בה מצויים תלמידי הכתה ומנהלים את הקשרים החברתיים האמתיים בה, ובכך להשפיע חינוכית באופן הנכון ביותר.

(4) הגדרת מסגרת עבודת המורה המקצועית מול המסגרת האישית

התנהלות המורה כמורה בכתה המקוונת איננה מסתיימת במרחב בית הספר, ואיננה מתחילה ואיננה מסתיימת בין שעת הכניסה לבית הספר לשעת היציאה ממנו¹⁰. במציאות של כתה מקוונת עדכנית לא ניתן לדבוק בפרדיגמה המקובלת עד כה, של מסגרת עבודה מקצועית, שמחוץ לה, ההתנהלות נחשבת להתנהלות פרטית.

מסגרת התנהלות פרטית הינה מסגרת שעשויה להתחולל בד בבד עם עבודת המורה המקצועית במרחב המקוון, ולכן יש צורך להגדיר מה היא פעילות פרטית של המורה ברשת על רקע אפשרויות הביטוי במדיה החברתית בעיקר, כמו גם ביומני רשת אישיים, ובמרחבים קבוצתיים וציבוריים שאינם שייכים לעבודתו המקצועית, בהם ניתן להביע דעות אישיות, ולפרסם מיזמים ויצירות כאיש פרטי. הנהלים הקיימים במשרד החינוך בעניין, אינם מקיפים כיום את מרחב מנעד הביטוי שיש למורה כאיש מקצוע וכאיש פרטי ברשת, אלא בנקודות כמו אינטראקציה של מורה עם תלמיד ברשת חברתית¹¹, או פעילות פוליטית¹². אך יש להכילם במסגרת רחבה הרבה יותר ומקיפה, של מדיניות התנהלות במרחבים המקוונים, כדוגמת מיזם מדיניות מדיה חברתית בארגון¹³, שחייב להיות מדיניות כלל מערכתית (של משרד החינוך) ולא מקומית, כי אחרת זהו מקום המועד לסתירות רבות ומיותרות.

לשם כך מוצע בזאת:

- א. תוגדר מסגרת עבודה מקצועית, הקובעת למשל, את אופי פעילות מורה בהקשר מקצועי במרחב מקוון, ובכך תוגדר כל פעילות אחרת כפעילות אישית, שמחוץ לעבודתו כמורה.
- ב. תוגדר מדיניות המגדירה את פעילות המורה כאיש פרטי, על רקע תפקידו כעובד המחויב למערכת החינוך.
- ג. במסגרת מדיניות זו, תהיה התייחסות גם לדרך השימוש האישי המותר במהלך יום העבודה במרחב המקוון והיקף השימוש הפרטי, שכן מדובר על אותו מרחב ולעיתים על אותם הכלים, גם לצרכים האישיים וגם לצרכים המקצועיים.
- ד. יוגדרו התנאים והכלים במסגרת מדיניות הוראה-למידה במרחב מקוון, בהם יפעל המורה מול התלמידים, סגל בית הספר, ההורים וגורמים אחרים במסגרת פעילות המוכרת כפעילות

10 כיום (ראשית 2012) נכנס לתוקף במסגרת "אופק חדש" ["נוהל נוכחות בעבודה לעובדי הוראה"](#) (החתמת שעון)

11 [9.4-10 אתיקה ומוגנות ברשת האינטרנט](#) חוזר מנכ"ל תשעב/4(א), ה' בכסלו התשע"ב, 01 בדצמבר 2011

12 [הנחיות כלליות לגבי סייגים לפעילות פוליטית-מפלגתית של עובדי הוראה](#) חוזר מנכ"ל תשס"ז/8(א), י"ג בניסן התשס"ז, 01 באפריל 2007. תאריך עדכון אחרון: 26/02/2010

13 [Smp: Social Media Policy](#), ד"ר יובל קרניאל, משרד עו"ד שיבולת ושות'.

רשמית במסגרת עבודתו של המורה. בכך תוגדר מעטפת המוגנות על פעילותו המקצועית של המורה.

ה. במקביל, יוגדרו תנאים וכלים מורשים ומאושרים מטעם המערכת ובית הספר שרק בהם תוכר רשמית כל התנהלות תלמיד, הורה, אחר מול כל גורם בית ספרי בכל הקשר.

(5) בעלות המידע שהמורה יוצר או משתמש בו במסגרת עבודתו

בעלות על המידע של עובד הארגון, ומידת פרטיותו במערכת המידע בארגון, במקרה זה, המורה המקוון, היא מקרה פרטי של סוגיה, שארגונים מתלבטים בה מזה כעשור, חודרת גם אל העולם החינוכי ככל שהכחה המקוונת ותופסת מקום בהווה החינוכית. לשם כך מוצע בזאת:

א. יש להגדיר תקנות בהירות, שלא מותרות מקום לספק לכלל מערכת המערכת החינוך, ולא ברמה מקומית של בית ספר או רשות, אודות הבעלות על המידע הדיגיטאלי המצוי בכל השירותים, הכלים והמרחבים המקוונים האישיים שמספקת מערכת החינוך ובתי הספר לרשות המורה, כמו גם לתלמידים לשם ניהול המידע אישי שלהם. שירותים אלה כוללים למשל, דוא"ל (דואר אלקטרוני), שירותי אחסון ענן (שירותי אחסון מידע ברשת) במידה והם מסופקים על ידי מערכת החינוך או בית הספר.

ב. לצד אלה יוגדרו סוגי המידע, מטרות השימוש וקהלי היעד בהם יידרש המורה להשתמש אך ורק בשירותי התקשורת והאחסון הדיגיטאליים שיסופקו על ידי המערכת, ולא ישתמש בשירותים פרטיים אחרים.

ג. בתקנות אלו יוגדרו אילו חומרים בהקשר בית-ספרי (ארגוני או פדגוגי) שהמורה חיבר, או היה חלק ממחבריו, או ערך, ובאילו תנאים יעביר המורה לרשות בית הספר לשימוש לכלל המורים.

ד. בתקנות אלה יוגדרו גם התנאים בהם רשאית המערכת להפר את פרטיות המורה ולחדור למידע המצוי בתיבות הדואר/ בשירותים המקוונים האישיים שניתנו למורה על ידי מערכת החינוך לשם עבודתו, ומה לעשות במידע שימצא שם.

ה. בתקנות אילו תוגדר גם זכות פרטיות המידע של התלמידים, והתנאים בהם מותר למורה או לבית הספר, להפר אותם: מוגנות המורה משיקה לזכויות התלמיד ואין להתעלם ממנה. לצד זה, יש לעיתים התנגשות בין הזכות לפרטיות התלמיד וזכויות אחרות לו הוא זכאי, לבין הזכות למוגנות המורה, או לשמו של בית הספר למשל. יש להגדיר את המקומות בהן מוגנות המורה למשל, גוברת על זכות התלמיד, ובאילו תנאים זכאי המורה או בית הספר להפר אותן. למשל, במקרים בהן בתלמיד משמיץ ופוגע במודע או שלא במודע במורה, על ידי הפצת מידע ברבים ברשת.

(6) הרשאות שימוש בכל חומרי הלמידה שבחזקת משרד החינוך על ייחוס שימוש "לחלק מהזכויות שמורות" -CC creative commons

עצם העובדה שכיום, כל הזכויות לשימוש בחומרי הלמידה שפותחו במסגרת העבודה של המורים, שמורות למשרד החינוך (קרי: לממשלת ישראל) מגבילה את המורה המקוון במספר הבטים. אמנם הבטים אלה אינם קריטיים למוגנות המורה, אך יש ללכת בעקבות מדינות המערב שמרביתן כיום הפכו זה מכבר את כל הזכויות על חומרי הלמידה ל"חלק מהזכויות שמורות"¹⁴ " creative commons – CC. ובכך התירו למעשה שימוש פתוח וחופשי בהרבה גם בנגזרות של חומרי הלמידה שברשות משרד החינוך. נגזרות אלה מאפשרות, למשל, לעשות שימוש פרטי בחומרי למידה קיימים ובכך להעשיר את מגוון התרגולים וחומרי הלמידה הקיימים, לפתח חומרים חדשים על בסיס חומרים קיימים וכיוצא באלה. בכך ניתן לשתף ולהיות שותפים במאגרי חומרים של כלל המדינות הנאורות בעולם החינוכי ברחבי העולם, בתנאים של נתינה ושימוש מדעת, ללא תלות של מקור החומר והמדינה בה הוא נוצר, וללא חשש של הפרת זכות היוצרים. מוגנות זו תהפוך את עולם החומר החינוכי לעולם פתוח לשימוש חינוכי, בה למורים עצמם יש עידוד לשיתופיות מלא בנתינה ותרומה של חומרים, תגובות ועריכה של חומרים קיימים, וביטוי לחכמת ההמון להבניה ספונטנית איכותית של חומרי למידה ההולמים את צרכי השטח, עם מוגנות מלאה של המורה על אופן השימוש בחומרים אלה, מצד אחד, ושמירה על זכויותיו המוסריות ועל שמו כיוצר מצד שני.

(7) תנאי שימוש באמצעים מקוונים לצרכי חינוך

לשם מוגנות המורה בפני הפעלה לא חוקית או לא תקינה של חומרים, כלים, סביבות, חומרי למידה, ספרים דיגיטליים וכד', יש להגדיר מסגרת כללים מה נדרש קודם הפעלה בכתה של אמצעים, כלים מקוונים וכיוצא באלה.

- א. באילו תנאים יש צורך באישור מראש של משרד החינוך של סביבה, כלי, תוכנה. האישור הנו טכנולוגי-פונקציונאלי, ואישור תכני-פדגוגי, ערכי, נגישות, מגדרי וכ'וב, כך שמראש נמנעות בעיות של תפעול לא תקין מסיבות שונות.
- ב. באילו תנאים נדרש מראש אישור מידע ותוכן הקיים בסביבה מקוונת לימודית כמו אתר, מאגר מידע או ספר דיגיטאלי למשל.
- ג. לצד זה ישנו מגוון גדול של רסיסי מידע ויישומים שלא מעשי לדרוש אישור מוקדם, ומכאן שיש להגדיר מראש מסגרת עקרונות של מה ניתן להשתמש בכתה ללא אישור ומה יש לדחות על הסף. למשל, לאפיין מספר קריטריונים שיאפשרו למורה לאבחן בעצמו את מידת

14 "חלק מהזכויות שמורות" – creativecommons.org.il (אודות). יש מספר אפשרויות וגמישות בהגדרות איזה חלק מהזכויות שמורות, כשהמקובל והנפוץ ביותר הוא: שמירת הזכות המוסרית (מתן קרדיט), לא לשימוש למטרות מסחריות, ומתן היתר לעשות רמיקס

התאמת חומר או יישום לצרכי למידה מהרשת, ולמנוע בכך, עד כמה שניתן, בעיות בגלל הפרת תנאי שימוש לא נאות, אבטחת מידע וכיו"ב.

ד. במסגרת קבוצה רביעית של חומרי למידה דיגיטאליים המפורטים למעלה – "יישומים חינוכיים", ייתכן והמורה יפתח לצרכי למידה דף, יומנרשת, או ערוץ ייעודי ביוטיוב למשל. יש להגדיר מראש הנחיות בהירות לתנאים שיש לעשות זאת, כמו דרישה שזה יעשה רק בהקשר המקצועי של עבודת המורה, קרי, בהקשר חינוכי, ובהמשך, שזה יעשה למטרה לימודית מוגדרת, תחת שם חינוכי, בו יהיה גם שם בית הספר וכיו"ב. על כל פעילות כזאת להיעשות תחת הזהות מקצועית של המורה, ובמסגרת עבודתו, ובתנאי זה הוא גם יהנה ממטריית המוגנות של בית הספר. ■■